

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้
แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถในการอนุรักษ์ป่า
ชุมชน จังหวัดมหาสารคาม มีประเด็นสำคัญในการนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้
แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ
2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้าน
ป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ที่มีเพศ และ
อาชีพ ต่างกัน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดในการพัฒนาป่าชุมชน กับการมีส่วนร่วมใน
การอนุรักษ์ป่าชุมชนของกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72
พรรษา พระบรมราชินีนาถ
4. เพื่อศึกษาผลของแนวคิดในการพัฒนาป่าชุมชน ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
ป่าชุมชน ของกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา
พระบรมราชินีนาถ
5. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้
แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ในการอนุรักษ์ป่า
ชุมชน จังหวัดมหาสารคาม

2. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้
แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถในการอนุรักษ์ป่า
ชุมชน จังหวัดมหาสารคาม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72
พรรษา พระบรมราชินีนาถในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย
อายุระหว่าง 40-44 ปี และประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม
2. คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72
พรรษา พระบรมราชินีนาถในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
ป่าชุมชน โดยรวมในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า
ชุมชนอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ด้านการวางแผนดำเนินการ
รองลงมาคือด้านการติดตามและประเมินผล และด้านการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ส่วน
ด้านที่มีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือด้านการลงทุนและปฏิบัติงาน
3. คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72
พรรษา พระบรมราชินีนาถ ที่มีเพศ และอาชีพ ต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนไม่
แตกต่างกัน
4. แนวคิดการพัฒนาป่าชุมชน มีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกต่อการมี
ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริ
เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ และตัวแปรที่พยากรณ์ผลกระทบเชิงบวกต่อการมี
ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม (CFCD) ได้แก่ ด้านนิเวศวิทยา (EC) ด้านการ
พัฒนาชนบท (RC) และด้านการกระจายอำนาจ (DC) ซึ่งสามารถเขียนสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

$$CFCP = 1.24 + 0.22EC + 0.23RC + 0.14DC$$

เมื่อพิจารณาสมการพยากรณ์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นรายด้าน
ของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา
พระบรมราชินีนาถ พบว่า

- 4.1 ด้านการมีส่วนร่วมด้านการคิดค้นหาปัญหา (SPP) คือ

$$SPP = 1.09 + 0.37EC + 0.31DC$$

4.2 ด้านการมีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ (PAP)

$$PAP = 1.91 + 0.15EC + 0.44DC$$

4.3 ด้านการมีส่วนร่วมด้านการลงทุนและปฏิบัติงาน (CAP)

$$CAP = 0.48 + 0.14EC + 0.60DC + 0.14UC$$

4.4 ด้านการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล (FEP)

$$FEP = 1.09 + 0.37EC + 0.11RC + 0.31DC$$

5. ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ จังหวัดมหาสารคาม คือ ควรจัดหางบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ควรจัดทำแนวเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน และควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐรับผิดชอบดูแล ตลอดจนให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยรวมในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอยู่ในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศราวดี อรุณกิจ (2540) ที่ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมป่าชุมชนของชาวบ้านปล้องเหนือ ตำบลปล้อง อำเภอกิ่ง จังหวัดเชียงราย พบว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับสูง แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการส่งเสริมการจัดตั้ง

คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ของจังหวัดมหาสารคาม เป็นไปตามวัตถุประสงค์การจัดทำโครงการจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 2544 : 88) ที่ว่า เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ร่วมกันดูแล เฝ้าระวัง ป้องกัน รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าไม้ อย่างยั่งยืน

2. คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ที่มีเพศ และอาชีพ ต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบัติ พิมพ์ประสิทธิ์ (2543 : 49) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ว่า เพศ ไม่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากการที่คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่มีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน จึงทำให้ทุกคนต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

3. แนวคิดการพัฒนาป่าชุมชน มีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ และตัวแปรที่พยากรณ์ผลกระทบเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม คือด้านนิเวศวิทยา ด้านการพัฒนาชนบท และด้านการกระจายอำนาจ ซึ่งแนวคิดทั้ง 3 ด้านเป็นปัจจัยที่ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่มีส่วนร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชน

สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบคือแนวคิดด้านนิเวศวิทยา และด้านการกระจายอำนาจ เป็นแนวคิดที่มีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในด้านการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งแนวคิดด้านนิเวศวิทยา เป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาสมดุลของระบบนิเวศวิทยา โดยที่คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ และประชาชนต่างอาศัยพึ่งพิงกับระบบนิเวศ โดยไม่มีการทำลาย เกิดการยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ เมื่อแนวคิดนี้ได้รับการปลูกฝังก็จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้แนวคิดการพัฒนาป่าชุมชนด้านการกระจายอำนาจ ยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดโครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ที่ต้องการให้ประชาชน เป็นผู้ดูแล รักษาป่าเอง ทำให้เกิดความร่วมมือในการดูรักษาป่า เพื่อประโยชน์ของชุมชนเองตามความต้องการของชุมชน

และสอดคล้องกับแนวคิดของ โทมัส แพรกทอง (2543 : 67) ที่ว่าการจัดการ โดยการรวมศูนย์อำนาจ การจัดการทรัพยากรอยู่ที่ส่วนกลางที่ทำให้การจัดการทรัพยากรเป็นไปตามนโยบายของรัฐหรือ คำสั่งของฝ่ายบริหาร ก่อให้เกิดปัญหา คือความรู้ในการจัดการทรัพยากรที่รวมศูนย์ไม่สอดคล้องกับ วิถีชีวิตความเป็นจริงในสังคมไทย

สิ่งที่ค้นพบอีกประการหนึ่ง คือแนวคิดด้านการใช้ประโยชน์ไม้ ความสัมพันธ์ และผลกระทบเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคณะกรรมการ หมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ โดยภาพรวม เมื่อจำแนกรายด้านพบว่ามีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกเพียงด้านเดียวคือ ด้าน การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน เท่านั้น จุดนี้เองชี้ให้เห็นว่าคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้ ไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ยังมีแนวคิดที่ไม่ ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อาจเป็นไปได้ว่าคณะกรรมการฯ มีความเห็นหรือ แนวคิดว่าการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้นต้องรักษาป่าไว้ โดยไม่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า หรือใช้ ประโยชน์จากป่าให้น้อยที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการเก็บหาผลผลิตจากป่า การนำสัตว์ป่ามาเป็นอาหาร หรือการทำกิจกรรมในป่า และมองว่าคนคือผู้ทำลายป่า จึงไม่ควรให้มีการใช้ประโยชน์จากป่า หน่วยงานรัฐก็ส่งเสริมเฉพาะการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยลืมแนวคิดด้านความเป็นเจ้าของและ การใช้ประโยชน์ ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาป่าชุมชนด้านการใช้ประโยชน์ ดังที่ โทมัส แพรกทอง (2543 : 6) กล่าวว่า ป่าสามารถเอื้ออำนวยผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้ แหล่งป่าไม้ได้ในลักษณะอเนกประสงค์ ทั้งนี้เนื่องจากป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ออกงายได้ การจัดการที่ เหมาะสมจะช่วยให้มีผลประโยชน์จากป่าอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จุดนี้เองจึงเป็นส่วนที่ต้องมี การให้ความรู้และส่งเสริมแนวคิดในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ถูกต้องและเหมาะสมกับความ ต้องการของชุมชน โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศักดิ์ พิริยโยธา (2542 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า ความไม่มั่นใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากป่า เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาจัดการป่า ชุมชน และสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2542 : 87) ที่กล่าวว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่อาศัยอยู่ในหรือรอบพื้นที่ป่า ยังขาดความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าไม้แบบ ยั่งยืน

4. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 รัฐบาล รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ควรให้ความสำคัญกับแนวคิดในการพัฒนาป่าชุมชนในแนวคิดด้านนิเวศวิทยา ซึ่งมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากแนวคิดด้านนิเวศวิทยาทำให้เกิดการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ โดยให้มนุษย์สามารถอาศัยพึ่งพิงกับระบบนิเวศโดย ไม่มีการทำลาย เนื่องจากยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งไม่มีชีวิต ที่จะสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศได้

1.2 รัฐบาล รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ควรให้ความสำคัญกับแนวคิดในการพัฒนาป่าชุมชนในแนวคิดด้านการกระจายอำนาจ ซึ่งมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากแนวคิดด้านการกระจายอำนาจทำให้ประชาชนเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเอง ทำให้เกิดเป็นความร่วมมือในการดูแลรักษาป่า เพื่อประโยชน์ของชุมชนเองตามความต้องการ ซึ่งดีกว่าการจัดการโดยการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรอยู่ที่ส่วนกลาง

1.3 รัฐบาล รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้านการลงทุนและปฏิบัติงานให้มากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อส่งเสริมให้คนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ถูกต้อง คนในชุมชนก็จะเกิดความเป็นเจ้าของ การมีส่วนร่วมในด้านการลงทุน และการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนก็จะมีประสิทธิภาพขึ้น นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ถูกต้องแก่ประชาชน โดยเฉพาะการจัดการป่าชุมชนที่แตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศและความต้องการของชุมชน ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ประเพณีในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากแนวคิดในด้านนี้คณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ จังหวัดมหาสารคาม ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวทาง หรือวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และไม่มั่นใจในขอบเขตหรือลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนว่าสามารถกระทำได้หรือไม่ การขาดความรู้ ความเข้าใจเหล่านี้ จึงทำให้ “คนที่เคยอยู่กับป่า” ต้องเป็น “คนที่ต้องอยู่ห่างป่า” ไม่เกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของ

1.4 รัฐบาล รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการจัดหางบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพื้นที่ป่าในจังหวัดมหาสารคาม และการรวมกลุ่มเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังเป็นป่า

ชุมชนในรูปแบบอนุรักษ์ คือเป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอื่น ๆ การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นป่าธรรมชาติ บางครั้งยังมีการใช้ประโยชน์ในลักษณะผลพลอยได้ คือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ สมุนไพร ของป่า ไม้ฟืนและไม้ใช้สอย ซึ่งไม่ใช่รูปแบบป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ ที่ดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในรูปแบบของผลผลิตจากต้นไม้และของป่าเหมือนในพื้นที่อื่น ประกอบกับความยากจน และเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ไม่มั่นคงของประชาชน รวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ๆ ทำให้เครื่องมือ วัสดุ ทุน เป็นอุปสรรคในการบริหารจัดการป่าชุมชน ในช่วงแรกหน่วยงานรัฐต้องสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้เกิดป่าชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถเป็นไปได้ตามสภาพภูมิศาสตร์ และสังคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้เป็นป่าเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยและพัฒนา เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมแนวคิดในการพัฒนาป่าชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอุปสรรคด้านความแห้งแล้ง และความยากจน หากมีการพัฒนา ทดลองใช้รูปแบบ และรูปแบบเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลแล้ว จะทำให้ได้รูปแบบส่งเสริมแนวคิดการพัฒนาป่าชุมชนที่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและยั่งยืน
2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดตัวอย่างของการสร้างการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ และขยายผลไปสู่การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนแหล่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป
3. ควรมีการศึกษารูปแบบแนวคิดการพัฒนาป่าชุมชนด้านต่าง ๆ เช่นด้านการกระจายอำนาจ ว่ามีการนำมาใช้อย่างไร มีปัญหา หรืออุปสรรค อย่างไร โดยเฉพาะในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าการนำแนวคิดด้านนี้มาใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่